

astola

ikerketa eta historia

DURANGALDEKO URTEKARIA

13.zk 2019 • 5€

**ALFABETATZE EUSKALDUNTZE
MUGIMENDUA DURANGALDEAN**

1964-1979

 Marisa Barrena

Euskal kulturaren berpizkundearen hamarkada izan zen 60koa. **Gerediaga Elkarteak** Euskal Liburu eta Disko Azoka antolatzen zuen lehen aldiz Durangon 1965ean. Hurrengo urtean **Rikardo Arregik Alfabetatze saila** eratzea proposatu zion Euskaltzaindiari.

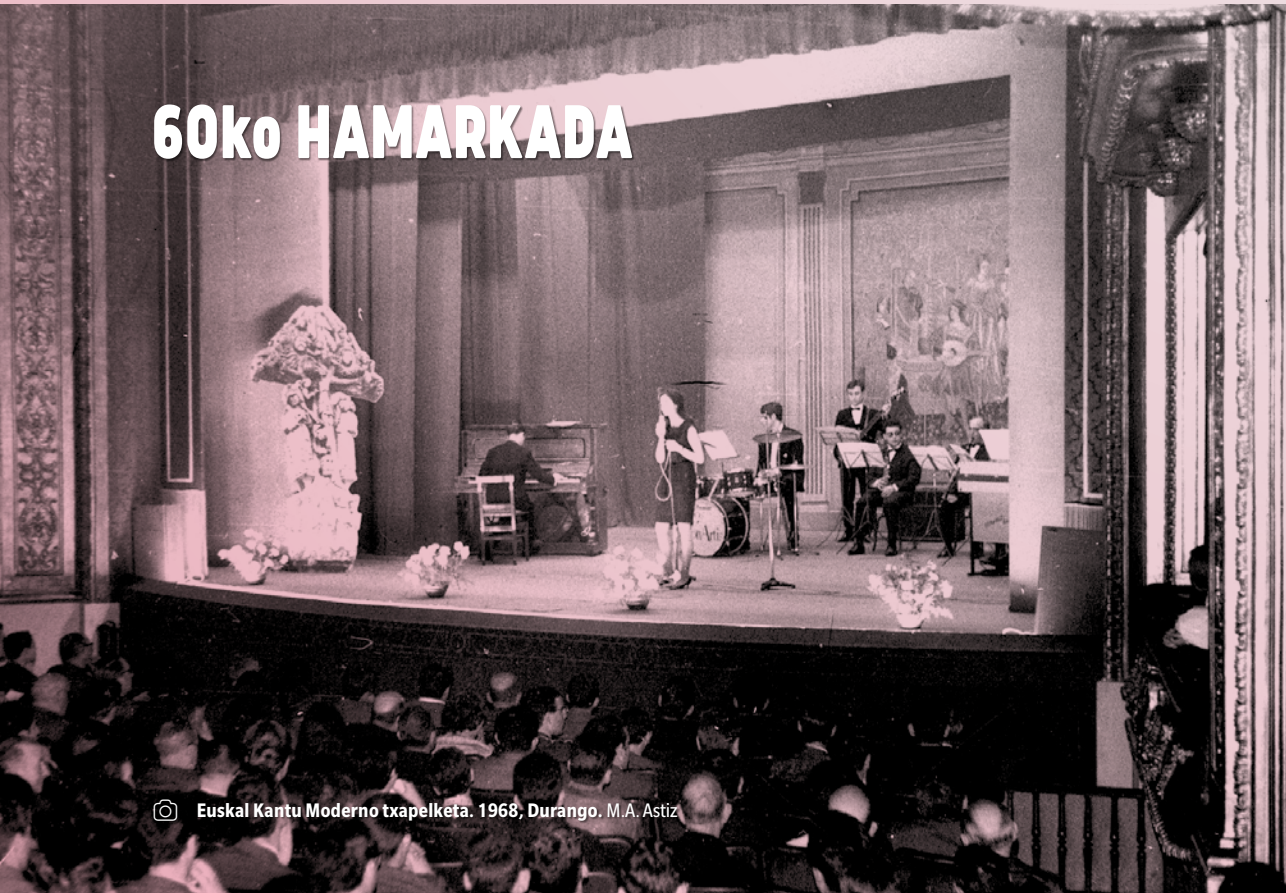
1968an berriz, **Euskaltzaindiak** batzar bat egin zuen Arantzazun Euskara Batuaren auziari helduz. Batasunaren aldarrikapena As-tolan egitea erabaki zen, Durangoko Azokarekin batera. Sasoi berean eskualdeko lehenengo **ikastolak** klaseak ematen hasi ziren Durangon, Elorrioren eta Iurretan.

1969. urtean **Lur argitaletxea** sortu zen euskal gaietako liburuak plazaratzeko eta alfabetatzen zen jendeari zer irakurria emateko.

Jerardo Elorzak izendatu zuen bezala, 60ko hamarkada erein aroa izan zen, gerora etorritako gauza asko orduan botatako hazitzik sortu baitziren.

60ko HAMARKADA

© Euskal Kantu Moderno txapelketa. 1968, Durango. M.A. Astiz

EUSKARAZKO KLASEAK

📷 Jose Luis Lizundia, Antonio Tovar eta Patxi Zurikarai. 1980

ALFABETATZEN KANPAINAREN AURREKARIAK

60ko hamarkadaren erdialderantz, 1964. urtean, Jose Luis Lizundia hasi zen euskara irakasten Durangon, Xabier Peñaren *Euskal irakaskide laburra* metodoa baliatuz. Honela azaldu zuen Lizundiak berak, "aurtengo abenduaren 3an beteko dira berrogei urte hasi nituela uriko Santa Ana parrokiako «Escuela Dominical» deritzanean, bi talde 39 lagun apuntatu zirelarik" (EUSKALTZAINDIAN SARTZEA, Abadiñon, Gerediagako Salbadore batzar-etxean 2004-VII-23an).

Patxi Zurikarai izan zen beste aitzindarietarikoa bat. Durangoko Jesuiten ikastetxean eman zituen eskolak "Umandi" liburua erabiliz. Etxeko euskaratik bizkaiera jasorako pausoak lantzen ahalegindu zen. 39 ikasleraino izan zituen. Kartzelan zegoela Koldo Mitxelena ikaslea izandakoa zen Patxi. Aita Goikoetxeak ere, kantu eta jolasen bidez, Jesuitetan euskara irakasten zuela gogoratzen du J.A.Aromak.

Edozelan be, aipatutako urratsen ondoren, uriola heldu zela esan dezakegu. Rikardo Arregi Aranburu (Andoain, 1942 - Eibar, 1969) izan zen eragileetarikoa bat.

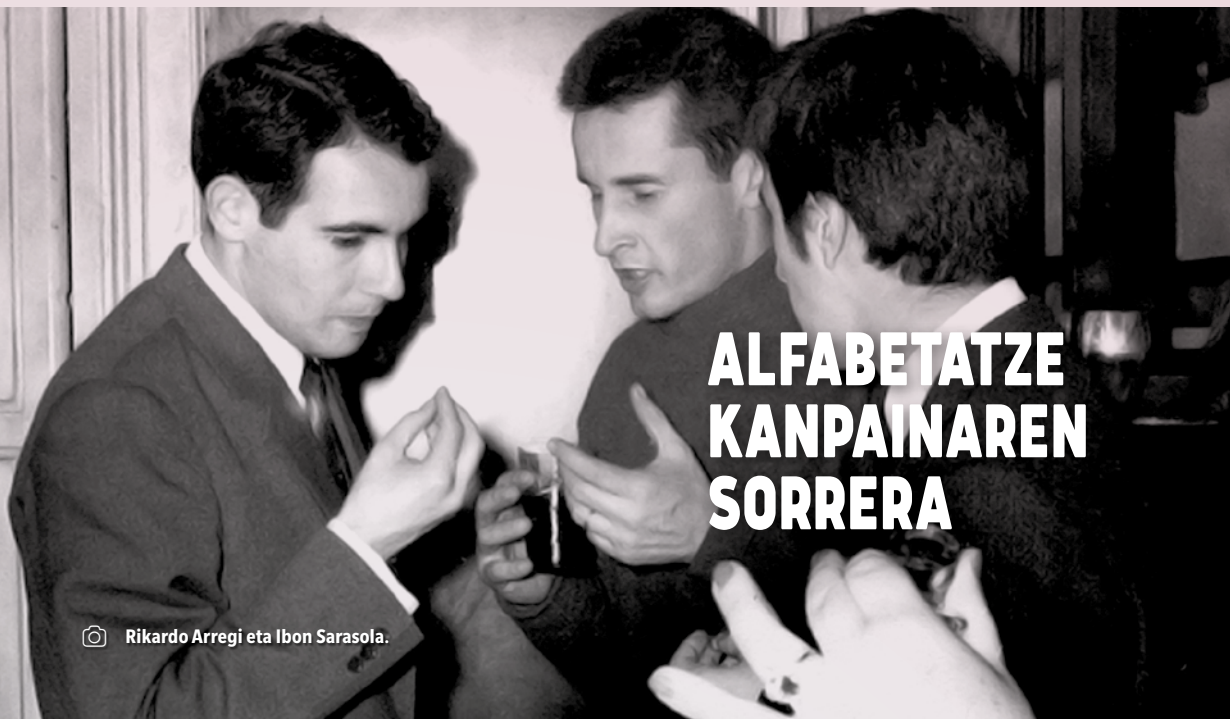
Rikardo alfabetatzearen aitzat hartu genuen. Izan ere euskaldunon alfabetatzearen beharra ikusi zuen, euskaraz berbetan jakin arren, hizkuntza horretan irakurtzen zein idazten ez zekiten euskaldun asko zeudela ohartu baitzen. 1966ko urtarrilean Euskaltzaindiari alfabetatze saila antolatzea proposatu zion, euskaldun helduak bere hizkuntzan ezinbesteko prestakuntzaz hornitzeko asmoz.

Euskaltzaindiak proposamena onartu eta hauxe izan zen aurrerantzean gorpuztu zen helduen alfabetatze eta euskalduntzeko mugimenduaren hasiera. Proposatu ez ezik, zuzenean hartu zuen parte Rikardo Arregik antolatze lanean. Arregiren esku egon zen kanpainaren antolakuntzaren ardura nagusia eta gako bezala gainditu beharreko hiru arazo nagusi nabarmendu zituen: euskara modernorik eza, euskararen batasun beharra eta analfabetismoa.

Zoritxarrez, 1969an, Euskaltzaindiaren bilera batera bidean aurkitu zuen heriotza. Halere, hark ereindako hazia Euskal Herri osoan barreiatu zen. Durangaldea ez zen salbuespena izan.

📷 Luis Villasante, Jose Luis Lizundia eta Juan San Martin Abadiñon. 1976

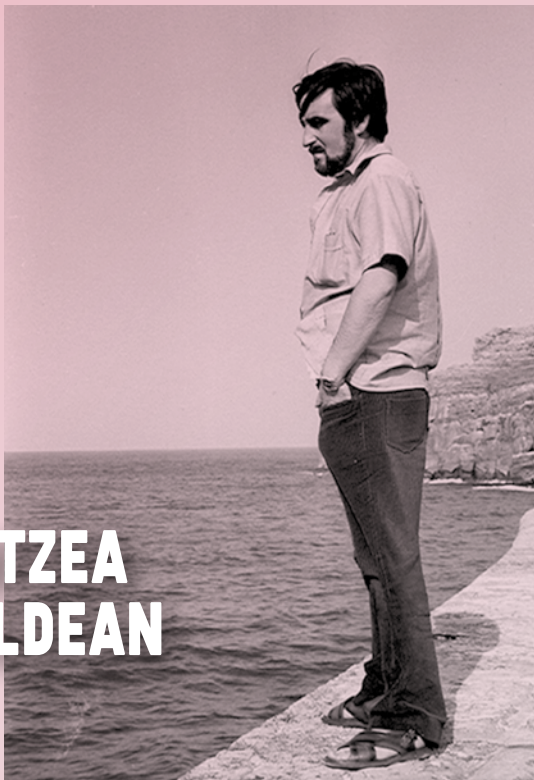
📷 Rikardo Arregi eta Ibon Sarasola.

ALFABETATZE KANPAINAREN SORRERA

📷 **Justo Alberdi eta Kristina Mardaras.**
Otxandio, 1970. (Ezkerrean)

Juan Antonio Aroma 1970eko hamarkadan.

ALFABETATZEA DURANGALDEAN

Rikardoren oihartzuna eta alfabetatzearen beharrezakoa laster heldu zen Durangaldera, Herri Gaztediren eskutik, eta Berrizen hasi zen gorpuztzen Jon Oñati-
biak emandako ikastaro baten bidez. (Anaitasuna, 311)

1967an **Gerediaga Elkarteko Kirikiño sailak Euskaltzaindiarekin** akordioa sinatu zuen bere lurralde barruko alfabetatze kanpainaren erantzukizuna bere gain hartuz, Juan Antonio Aromaren koordinaziopean (Gerediaga elkartearen historia eta istorioak 50. urteurrenean). Gerora, Justo Alberdi eta Lutxi Alberdi izan ziren eskualdeko koordinatzaile, hurrenez hurren.

Hurrengo urte bietan, Durangon, Berrizen eta Gerediagako Salvatore ermitan eman ziren ikastaroak. Gure artean izan zen Rikardo Arregi, mugimenduaren ari-
ma eta sortzailea, bere helburuak, ideiak, eta kezak azaltzen. Berari entzun ge-
nion "ulertzen ez gaituztenean ulertuko gaituzte" esaldi biribila. (Anaitasuna, 311)

ALFABETATZEN

1970tik aurrera alfabetatzea izan zen gure helburu nagusia, baita kultur mailan lan egingo zuten taldeak prestatzea ere, hau da, eskualde mailan jardungo zuten ekintzaileak trebatzea. Hasierako urteetan Bilbotik etortzen zitzaizkigun irakasleontzat ikastaroak ematen Patxi Elgezabal, Juanjo Zearreta, Juan Luis Goikoetxea eta Rikardo Badiola, batez ere. Euskaltzaindiaren alfabetatzaile karreta eskuratzen genuen ikastaroa egin ondoren. Kartzelatik irten ostean, Xabier Amurizak "Euskal Aditza" irakatsi zigun.

Laster hasi ginen eskualdeko herrietan eta auzoetan lanean, ikasitako apurra irakasten. Durango, Elorri, Arriandui, Matienan, Iurretan eta Bernan. Urtean zehar astean hiru egunez aritzen ginen. 90 minutuko saioak izaten ziren. Udan berriz, hilabeteko ikastaroak antolatzen genituen, uztailean.

Xabier Amuriza.

EUSKAL ADITZA		TRANSITIBOA				INTRANSITIBOA			
AZALPENAK		indikatioa		sujuntiboa		indikatioa		sujuntiboa	
1 ADITZA	transitiboa nik dakart nik ekarri dut ingrantsitiboa ni etorri naiz	Badezat ezak/n dut dezadan dezaKEt nuKE nuen nezan nezaKE		ezak/n dezaKEt nezan nezaKE		Banadi hodi naiz nadin naiteKE		Banadi hodi nadin naiteKE	
2.konjugazioa	SINPLEA dakart etorri naiz KONPOSATUA ekarri dut	In. P In. I Suj. P Suj. I	In. P In. I Suj. P Suj. I	In. P In. I Suj. P Suj. I	In. P In. I Suj. P Suj. I	In. P In. I Suj. P Suj. I	In. P In. I Suj. P Suj. I	In. P In. I Suj. P Suj. I	In. P In. I Suj. P Suj. I
3.a-komposatua	aditz nagusia etorri aditz laguntzailea naiz	nor p a e nor horizer p nori		nor g e p nori		nor g e p nori		nor g e p nori	
4.aditz NAGUSIA	temporalak etorri, joan presenteak etorTZEN etorkizuneko etorriKO, joanEN	nor a e nori I nor g e (zer) nori P I		nor a e p nori I		nor a e p nori I		nor a e p nori I	
5.aditz LAGUNTZALEA	transitiboa ukau ind.-dut ezan suj.-deZADan ezan ind.-naIZ- intransitiboa edan suj.-naDn	hinda da h-in E i-da TA hinda (ka)na h-in E U i-da/na/NA hinda (za) h-in E N i-da N		nim tza i-da hin (KI) i-k/f zi i-o N		nim tza i-da hin (KI) i-k/f zi i-o N		nim tza i-da hin (KI) i-k/f zi i-o N	
6.b-sinplea	komposatuaren dakARt laguntzaileak dakAR/en atratzen da naIZ naTOt	dakARt Bānekar dakAR/en Bāhekar dakAR Bāhekar dakARgu Bāgenkar dakARzu Bāzenkar dakARrue Bāzenkarre dakARte Bālekarre		naTOR hATOR dakAR Bāhekar gatoZ Bāgenkoz zatoZ Bāzenkoz natoZte Bāzenkozte datoZ BāletoZ		naTOR hATOR dakAR Bāhekar gatoZ Bāgenkoz zatoZ Bāzenkoz natoZte Bāzenkozte datoZ BāletoZ		naTOR hATOR dakAR Bāhekar gatoZ Bāgenkoz zatoZ Bāzenkoz natoZte Bāzenkozte datoZ BāletoZ	
7.konjugazioaren bi zati handi	INDEXATIBOA -segurtasuna- naiz Sujuntiboa -segurt. eta- nadin	neKARren nekARKE heKARren heKARKE zeKARren leKARKE geKARren genKARKE zeKARren zenKARKE zeKARren zenKARRE zeKARren leKARKE		nemTORren hentORKE zetORren letORKE gentORren gentORKE zentORren zenORKE zentORren zenORRE zetORren letORKE		nemTORren hentORKE zetORren letORKE gentORren gentORKE zentORren zenORKE zentORren zenORRE zetORren letORKE		nemTORren hentORKE zetORren letORKE gentORren gentORKE zentORren zenORKE zentORren zenORRE zetORren letORKE	

HIZKIARI

aurrizkiak -pre- (BERri)
HIZKIARI erdizakiak -in- (geroKEago)
1.OTZIZAKIAK -sub- (mahaIKOEt)

1 IZENARENKIN 2 IZENLAGUNTZALEKIN
3 IZENORDEKIN 4 ADIBERRIOEKIN 5 ADITZARENKIN

1	2	3	4	5
ada	-bera	-ago	-bait	-gino
alde	-kide	-osko	-doitan	-didi
ara	-ki	-dun	-na	-dank
ari	-koi	-egi	-tsu	-kotez
ara	-men	-en	-xe	-ia
arte	-pe	-gailu	-re	-gdi
ar	-ro	-na	-te	-gailu
bera	-bi	-keria	-di	-garrri
di	-tside	-xi	-di	-katz
dun	-te	-na	-di	-kan
gabe	-tegi	-ho	-di	-kor
gai	-ti	-tosun	-di	-le
gailiz	-tsaki	-te	-di	-liq
gin	-tso	-tsu	-di	-men
gin	-tzaie	-tto	-di	-ondo
giritza	-tze	-tze	-di	-tari
goga	-tfo	-xe	-di	-te
keria	-tzar	-kko	-di	-tza

ESALDI MENPERIURI

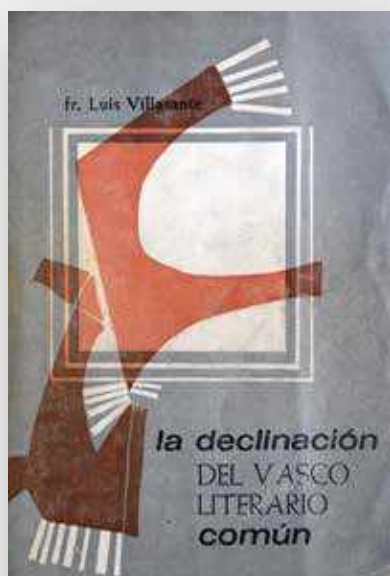
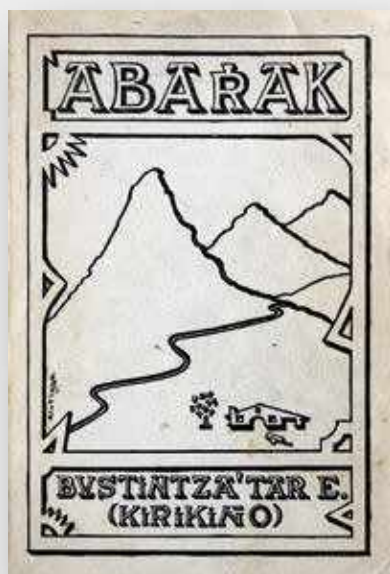
-N (errelatiboa) etorri den gizona
-N (inter zeharkakoa) da atotzen galdetzaile
-LA (epititiboa) etorria dela da
-NIK (epititiboa) ez dakit atotzekin

JOSKERA

Euskal joskera galdegaik ematen dauku "Elementu Inpurak" delakoak, alega Beraz, 1 GALDEGA 2 ADITZA eta 3 ESALDA nolako den kontuan izan behar dugu.

GALDEGAIA

izen bat	aditza	aditzaren baitz-erretza	esaldia
ga-ai-sag	ai-sosa-ed	ba-aditza	BAIEZKOA
ai-sa-sag	ai-sosa-ed	ai-sa-sa	EZEKOA
ai-sa-sag	ai-sosa-ed	ai-sa-sa	GALDERA
ai-sa-sag	ai-sosa-ed	ai-sa-sa	EZEKOA

DURANGALDEKO TRAKASLEGOR

1975-76 ikasturorako

Eorrio

Juan Gallastegi Euzabertia.
Rosario Madinabertia.
Imanol Jaitanaga.
Jesus M^o Guindi
Mentze Aranzamendi
Ana M^o Larrañaga.

Abadiano

Jose Antonio Akenbeberria.
Begoña Urizar
Arrate Mardaras
M^o Jesus Arrinda

Durango J.

EsKanne Arama.
Begoña Belar
Marisa Barrona.
Juan Antonio Arama
Karmelo Inastiza : Alberto Perez
I. M. Izasi
Rosa M^o Arza
EsKanne Arama
M^o Angeles Lizundia
Andoni Barrona
Jose A. Akenbeberria
Iosune Barrona
Marisa Zurikarai
Purificacion Alsola
dutei Alborde
Beben Oskoz

Iorreta

Begoña Belar
M^o Isabel Astoreka
Juan Ignacio Abasolo
M^o Teresa Zugazantza
Purificacion Alsola
Maibe Saurrogi

Zornotza

Rikardo Espinosa Zarrabe
Jose M^o Etxebarria de Jarraga
M^o Concepcion Etxeandia Mezo

Durango Inst.

Isabel de la Prada
Arantxa Santamaria
Jesus M^o Guindi
Miren Sarrionandia

BERBALDIK hasierako ikasturtetik txertatu genituen gure programan, gure historia eta kulturaz janzteko asmoz. Hainbat arlo jorratu genituen bide horretan. Ezin ahaztu Bittor Kapnagaren "Olentzaro"ri edo "asteko egun" ei buruzko berbaldiak, geroago *Euskara Erro eta gara* liburuan bildu zituenak, edota Benito Lertxundi euskal abestiez hitz egitera etorri zenekoa. Juan Mari Torrealdai, Jose Ramon Etxebarria, Eugenio Arozena, Xabier Kintana, Jon Lopategi eta beste asko izan genituen hizlari.

Euskaraz ezeze, gaztelaniaz ere antolatzen genituen berbaldiak, batez ere kultura arloan janzten joateko. Marilo Aldeanueva eta Luis Alberto Aranberri hizlariak ditut gogoan. Diktadura garai hartan berbaldiak ordaintzeko ez zegoen dirulaguntzarik, beraz, sarreran txar-teltxo bat jartzen genuen borondatea eskatzuz.

FORMAKUNTZA mugatua genuen hasierako urte haietan irakasleok, nahiz eta ahaleginak egin. Ezer gutxi genekien metologiaz eta didaktikaz, halere, gure motibazioak eta batez ere ikasleek zuten ikasteko gogoak maila ego-kia eskuratzea ahalbidetu zuen. Alfabetaturik eta euskaldundurik irteten ziren ikasleak. Ika-si ondoren, irakasle bihurtzen ziren gehienak. Horrela, 1975-1976 ikasturtean Durangon, Elorrion, Abadiñon, Zornotzan eta lurretan 30 irakaslek jardun genuen. (Anaitasuna. 311).

URTE OPAROA izan zen 1975a. Eskolaz kan-poko hainbat ekintzatan hartu genuen parte. Luzaroan bertso eskola edo antzeko zerbait martxan jarri guran hara-hona ibili ondoren, gure guraria errealitate bihurtu zen. Juan Mari Areitio abadiñarra izan genuen irakasle (Zeruko Argia, 640). Taldetxoa biltzen ginen. Gehienok plazara irten barik geratu baginen ere, Bego Arrindak afari oste baten behintzat, egin omen zuen bertsoan Aia aldean. Jose

Luis Mugarza "Elgetzu" k (Mallabia, 1954) berriz, plazara irten ezeze, bere herriko bertso txapelketa bat irabazi zuen. 1987ko Araba-Bizkaiko Bertso Txapelketa oster, Elgetzu 4. postuan geratu zen, Jon Lopategi, Xabier Amuriza eta Jon Enbeitaren ondoren.

Zenbait irakaslek *Zeruko Argian* eta *Anaitasuna* aldizkarietan herrietako berriak idazten genituen eta diktadorea hil zen 1975ko San Antonioetan *Zeruko Argia*-ko gehigarri berezi batean ere tokia egin ziguten (*Zeruko Argia*, 640), baita *Anaitasuna* aldizkariko "Durango Azokak hamar urte" urriko ale berezian (*Anaitasuna*, 305). Urte berean, Emakume Langileen Nazioarteko eguna izendatu zuten martxoaren 8a. Horren harira Bilbo Herri Irratian astero emakumeen egoerari buruzko saio bat egin genuen zenbait hilabetez. Arrate irratian oster, inguruko berriak ematen genituen.

📷 Juan Mari Areitio.

Hedabideetako ekarpen hauek kazetaritza eskolatik heldu zen belaunaldiarekin amaitu ziren guretzat. Profesionalak heldu zirenean, "eskerrik asko eta agur" esan ziguten. Dena den, J.A. Azkorbek esaten duen moduan, gurekin ibilitako zenbaitek aurrera egin zuten. Eskualdean gure eskoletan ibilitako 3 idazle behintzat, baditugu: Joseba Sarrionandia, Arrate Mardaras eta Mila Salterain.

📷 Jose Antonio Azkorbebeitia "Alfabetatze Saria" jasotzen. 70eko hamarkada

TXANGOAK egin genituen ia ikasturtero, Euskal Herria bertatik bertara ezagutzeko ikasle eta irakasleok batera. Heldu zein umeeekin. Nafarroara zein Iparraldera. Aste Santuko zein udako opor ugari elkarrekin igaroz. Opor kulturalak izaten ziren, bisitatuko genituen tokien historia eta ezaugarriak aurretiaz prestatzen genituen. Pastoralak ikustera ere joan ginen Zuberoara. Udaleku bat antolatu genuen Nafarroan, goizetan klasean eta arratsaldez bisita kulturalak eta parrandak.

📷 Klaseko afari bat 80ko hamarkadan.

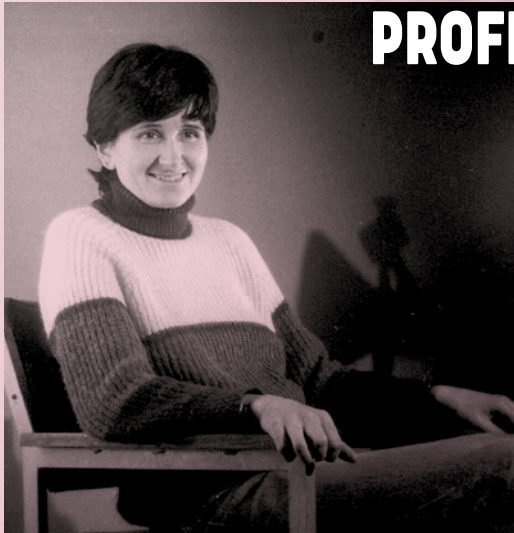
Hurrengo ikasturteko (1976-1977) datu zehatzik ez dugu aurkitu, baina osasuntsu zegoen mugimendu hartan nabarmen egin zuen gora irakasle zein ikasle kopuruak. 1978-1979 ikasturtean 65 irakasle izatera heldu ginen; Abadiñon 6, Durangon 28, Elorrion 9, Ermuan 3, Iurretan 8, Zaldibarren 3 eta Zornotzan, 8 (Durangaldea, 1979,03/10eko agirian jasota irakasleen zerrenda osoa). Ordurako, AEK sortuta zegoen, 1976. urtean. 1977ko Durangoko Euskal Liburu eta Disko Azokan aurkeztu zen erakundea.

📷 Urremendira txangoa 80ko hamarkadaren hasieran.

MILITANTZIATIK PROFESIONALTASUNERA

📷 **Juan Gallastegi, Eskarne Aroma eta Marisa Barrena** (behean).

Gure sasoiko euskararen aldeko militanteon motibazioa eta ilusioa handiak izan ziren, baina ez ginen premiak hornitzera heltzen, profesionaltasunari heldu beharra ikusten zen eta koordinazio sendoa eta egituratua eratzea ezinbestekotzat jotzen genuen.

Horrela, 1979. urtean Bizkaiko talde didaktikoa sortu zen AEK barruan eta Kepa Bengoak hartu zuen Durungaldeko didaktika ardura, eraketaren arduraberriz, Ibon Aromak. Alfabetatze-euskalduntze ikastaroak euskaltegiatarantz bideratu ziren aurrerantzean.

Urte batzuetan eztabaidak sortu ziren arren, gaur egun, euskaltegiak eraikin egoki eta atseginetan ditugu. Irakasleek prestakuntza eta soldatadun profesionalak dira. Material egokia dago eskuragai. Hasierako urte haietatik hona urraltak eman dira. Hor dira lur emankorrean ereindako haziaren fruituak.

Marisa Barrena
Euskara irakasle ohia